

**КОМУНІКАТИВНА ПАРАДИГМА ЛІТЕРАТУРНОГО ТВОРУ:
МЕГАТЕКСТОВА СТРУКТУРА ОРИГІНАЛУ ТА ЙОГО
ІНШОМОВНОГО ТРАНСФОРМУ**

Колегаєва І. М.

доктор філологічних наук, професор

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ORCID 0000–0002–5073–2184

Дослідження присвячено аналізу феномена комунікативної парадигми, тобто сукупності певного літературного твору і його комунікативного трансформу — перекладеної версії у єдності всіх наявних мегатекстових компонентів. Об'єктом співставного вивчення був мегатекст-еталон, що включає у себе основний текст монографії Ю. Харарі «Sapiens. A Brief History of Humankind» і його допоміжні текстові повідомлення: виноски, коментарі тощо, а також його комунікативний трансформ — мегатекстова українська версія Ю. Харарі «Sapiens. Людина розумна. Коротка історія людства» у сукупності основного і допоміжних комунікативних компонентів. Перелік цих останніх виявився неідентичним у тексті-еталоні і його комунікативному трансформі. Аналіз висвітлює наявність двох протилежних тенденцій комунікативних трансформацій, що з'являються внаслідок залучення до комунікативного ланцюга адресант (автор)—текст оригіналу—адресат (читач) додаткових комунікативних фігур перекладача і редактора українського видання твору. Комунікація отримує відомі форму: адресант (автор)—текст оригіналу—перекладач/редактор—текст перекладу—(адресат) читач перекладу. З одного боку, трансформована версія демонструє звуження інформаційного обсягу мегатексту (за рахунок виключення предметного покажчика і переліку джерел ілюстративних матеріалів, зменшення кількості піктографічних повідомлень). З іншого боку українська версія видання значно розширює обсяг відомостей, що передає мегатекст-трансформ, за рахунок коментарів просвітницького спрямування, що додаються перекладачем у посторічкових виносках. Читач перекладеної версії монографії Ю. Харарі отримує додаткові відомості стосовно предмету обговорення. Це можуть бути історичні довідки про культурні феномени, про які йдеться в оригіналі, або новітні дані, що з'явилися за період часу, що минув між виданням оригіналу і появою його перекладеної версії. Україномовний читач мегатексту дізнається про нові ракурси обговорюваних проблем, а також отримує інформацію про появу дотичних до теми українських публікацій. Перекладач перебирає на себе функцію коментатора і тлумача, в чому яскраво проявляється саме про-світницька характеристика аналізованого дискурсивного феномена. Внаслідок

зазначених мегатекстових і **архітектонічних** трансформацій констатуємо зміну образу гіпотетичного читача української версії мегатексту, аніж той, що був закладений у мегатексті-еталоні. Зокрема очікувані тезаурусні запаси українського читача виявляються меншими, ніж читача оригінального тексту, про що свідчить в тому числі розширена версія заголовку: в ньому з'являється пояснення латинського слова *Sapiens*. *Людина розумна*, аналога чого не спостерегаємо в оригінальній версії заголовку монографії. В підсумку висновуємо, що текст-еталон та його комунікативний трансформ — це близькі, але не ідентичні комунікативні феномени.

Ключові слова: архітектоніка тексту, комунікативна парадигма літературного твору, мегатекст, науково-просвітницький дискурс.

COMMUNICATIVE PARADIGM OF A LITERARY WORK: THE MEGATEXT STRUCTURE OF THE ORIGINAL AND ITS FOREIGN LANGUAGE TRANSFORM

Kolegaeva I. M.

Doctor of Philological Sciences, Professor,
Odesa I. I. Mechnikov National University
ORCID 0000–0002–5073–2184

*The annotated study is devoted to the analysis of the phenomenon of the **communicative paradigm**, that is, the totality of a certain literary work and its communicative transform — a translated version in the unity of all existing megatext components. The object of the comparative study was the **reference megatext**, which included the main text of Y. Harari's monograph "Sapiens. A Brief History of Humankind" and its **auxiliary text messages**: footnotes, comments, etc., and its **communicative transform**, megatextual Ukrainian version: Ю. Харарі «Sapiens. Людина розумна. Коротка історія людства» in a combination of the main and auxiliary communicative components. The list of the latter turned out to be non-identical in the reference text and its communicative transform. The analysis highlighted the presence of two opposite tendencies of communicative transformations that appear as a result of the involvement of additional communicative figures (those of the translator and the editor of the Ukrainian edition of the work) in the communicative chain of the addresser (author)—the original text—(addressee) reader. Communication takes the following modified form: addresser (author)—original text— translator/editor—translated text — (addressee) translation reader. On the one hand, the transformed version demonstrates the narrowing of the information volume of the megatext (due to the removal of the subject index and the list of sources of illustrative materials, the reduction of the number of pictographic messages). On the other hand, the Ukrainian version of the publication significantly expands the amount of information that the megatext-transform conveys, due to enlightening comments added by the translator in page-by-page footnotes. The reader of the translated version of Y. Harari's*

*monograph receives additional information on the subject of discussion. These may be historical references to the cultural phenomena referred to in the original, or new data that have appeared during the period of time that has passed between the publication of the original and the appearance of its translated version. The Ukrainian-speaking reader of the megatext learns about new angles of the discussed problems, and also receives information about the appearance of Ukrainian publications related to the topic. The translator takes over the function of commentator and interpreter, in which the **educational** characteristic of the analyzed discursive phenomenon is clearly manifested. As a result of the mentioned megatextual and **architectural** transformations, we note a change in the image of the hypothetical reader of the Ukrainian version of the megatext, rather than the one that was embedded in the reference megatext. In particular, the expected thesaurus reserves of the Ukrainian reader turn out to be smaller than that of the reader of the original text, which is also evidenced by the extended version of the title: it contains an explanation of the Latin word *Sapiens*. *Людина розумна*, no such analog is observed in the original version of the title of the monograph. Eventually, we conclude that the reference text and its communicative transform are close, but not identical, communicative phenomena.*

Key words: *text architecture, communicative paradigm of a literary work, megatext, scientific and educational discourse.*

Вступ. Пропоноване дослідження виконане в межах дискурсивної парадигми сучасних філологічних розвідок. Як влучно формулює Л. Солошук, «найбільш повною характеристикою дискурсу є визначення його у широкому смислі слова, як складної єдності мовної форми, значення та дії, яке могло б бути найкращим чином охарактеризовано за допомогою поняття комунікативної події або комунікативного акту» (Солошук, 146). До цього визначення додамо, що такі події відбуваються у комунікативному просторі.

Комунікативний простір людства це незліченна множина різноманітних комунікативних утворень (подій, актів), зокрема літературних текстів різних жанрів стилів, епох, літературних течій і, звичайно, авторів минулого і теперішнього часів. Деякі із літературних творів, функціонуючи у комунікативному просторі певний час і здобувши велику популярність, отримують цілу низку своїх комунікативно трансформованих версій: перекладів на інші мови, адаптацій і дайджестів, інсценувань і екранізацій тощо. Сукупність таких творів вважаємо комунікативною парадигмою тексту-першоджерела, навкруги якого з'являються і функціонують його трансформи. Дослідження подібних парадигм пропонують цікаві спостереження над комунікативними процесами, що супроводжують формування відповідної

парадигми, впливаючи на структуру її складових, на діяльність адресанта й адресата в текстах-трансформах у порівнянні із текстом-першоджерелом.

Матеріал дослідження. В публікації увага зосереджена на вивченні науково-просвітницького видання Ю. Харарі *Sapiens: A Brief History of Humankind* і його українського перекладу. **Об'єктом** дослідження є мегатекст указанного твору, тобто сам текст монографії і супровідні повідомлення (виноски, бібліографічні показники тощо) у співставленні із українським виданням цього твору *Sapiens. Людина розумна. Коротка історія людства*. **Предмет** вивчення — мовні, структурні і кодові трансформації, що супроводжують появу української версії твору. **Методи**, якими ми послуговувались у дослідженні, — це метод наукового спостереження, аналізу й узагальнення. Залучався також метод співставного комунікативного аналізу двох версій єдиного твору. За необхідності використано було кількісний аналіз отриманих даних.

Результати і спостереження. Термін *комунікативна парадигма літературного твору* було уведено в науковий обіг в нашій публікації (Колегаєва, 2000), в якій йшлося про функціонування літературного тексту у комунікативному просторі людської спільноти впродовж певного часового проміжку. Головний месидж стосувався тези про те, що літературний твір варто розглядати зокрема як сукупність його комунікативних трансформів, що можуть з'явитись і з'являються після першої публікації твору в його першопочатковій, авторськи заданій формі. Її ми потрактуємо як текст-еталон. *Комунікативними трансформами* вважаємо наступні комунікативні утворення (в першу чергу письмові тексти: переклади, адаптації, хоча можливі також комікси, аудіоверсії, екранізації тощо), які декларують свою ідентичність еталону (зберігаючи його заголовок і прізвище автора), проте в реальності виявляючись повідомленнями із іншим адресантом і адресатом, іншою структурою, іншим кодом. Найпоширенішими варіантами подібних комунікативних трансформів є перекладацькі версії тексту-еталону, що публікуються як самостійні видання.

Дана наукова розвідка присвячена аналізу комунікативної парадигми широко популярного науково-просвітницького твору Ювала Ноя Харарі, в якому висвітлюється історія людства. Як пише про цього дослідника Вікіпедія, творчість Ювала Ноя Харарі відома мільйонам людей. Всесвітню славу автору принесла книга «*Sapiens: A Brief History of Humankind*», видана у вересні 2011 року лондонським видав-

ництвом Harvin Secker. Твір швидко став настільки популярним серед істориків і простих читачів, що незабаром був перекладений на мови 30 країн світу і поповнив списки світових бестселерів. Ми дослідили фрагмент відповідної текстової парадигми, співставивши англомовний оригінал і його український переклад.

Варто одразу відзначити, що у центрі уваги знаходиться не переклад як такий, а перекладена версія твору загалом, себто трансформація оригінального тексту-еталону (в цілісній формі всіх комунікативних складників цього літературного твору) і його перекладеної версії. Комунікативні складники у сукупності утворюють єдиний феномен *мегатексту*. Цей термін був започаткований у серії наших розвідок (Колегаєва 1996, 2012, 2014, 2019).

Мегатекст, за нашим визначенням, це єдність основного тексту та допоміжного тексту. Ці частини розрізняються прагматичним спрямуванням, комунікативною валідністю й облігаторністю своєї наявності в мегатексті. *Основний текст* є абсолютно облігаторним, він ціннісно домінує над допоміжним, прагматично спрямований на передачу повідомлення як такого. Це текст *оповідання, статті, роману, есе, монографії* тощо. *Допоміжний текст* — це множина (від 1 до 7–8 різнотипних) текстових повідомлень, які факультативно супроводжують основний текст, є ціннісно другорядними і прагматично допоміжними, тобто спрямованими на оптимізацію функціонування основного тексту. Це можуть бути *передмова/післямова, зміст, анотація, резюме, виноска, коментар, глосарій, бібліографічний перелік, присвята, епіграф*. Сукупність основного та допоміжного (щонайменше одного) текстів утворює комунікативно гетерогенне ціле, яке ми і називаємо *мегатекстом*.

Досліджуваний текст-еталон (оригінальне видання твору Ю. Харарі) являє собою розгалужену мегатекстову мережу комунікативних повідомлень. До цієї мережі входить, зрозуміло, сам текст монографії, а окрім нього, ще вісім типів допоміжних повідомлень. Це присвята, зміст, календар історії, посторінкові виноски, перелік цитованих джерел (озаглавлений як *Notes*). Сюди зараховуємо також розділи під назвою *Acknowledgements* (висловлені подяки іншим науковцям) та *Image credits* (посилання на джерела ілюстрацій), а також предметний покажчик (під назвою *Index*).

Порівнюючи мегатекстову структуру тексту-еталону та його комунікативного трансформу, відмічаємо їхнє неповне співпадіння.

В українському виданні відсутні такі компоненти мегатексту, як *Image credits* та *Index*. Це звужує інформаційний потенціал трансформувати в тому сенсі, що адресат української версії твору, по-перше, позбавляється можливості верифікації ілюстрацій (якою б примарною вона не була), а по-друге, за відсутності предметного покажчика він не може користуватись таким зручним для науково-популярного видання інструментом, як пошук незнайомих термінів, понять, реалій у тексті монографії за указаними сторінками. Беручи до уваги, що предметний покажчик оригіналу містить більше 780 таких посилань, висновуємо, що інформаційні втрати в перекладеній версії мегатексту є вельми значущими, хоча з об'єктивних причин неминучими.

Як було зазначено, перелік більшості допоміжних повідомлень (6 із 8), наявних у мегатексті-еталоні, співпадає із переліком таких повідомлень у перекладеній версії твору. Водночас варто зазначити і виявлені відмінності у конкретному наборі складових, що містяться у цих допоміжних повідомленнях. Розглянемо ці відмінності.

Розділ *Notes* в оригіналі містить інформацію стосовно використаних першоджерел, цьому переліку передує уточнення: *Due to limitations in space this section includes only a small number of the sources on which the book is based. For full list of sources and references please visit...* і далі наводиться інтернет-адреса, за якою можна отримати вичерпні дані про використані теоретичні джерела. Відповідного уточнення в перекладеній версії книги немає. Отже україномовний читач позбавлений такої можливості, що певним чином звужує інформаційний потенціал перекладеної версії твору.

Значні розбіжності спостерігаємо у такому компоненті мегатекстової структури обох видань, як *посторінкові виноски*, що супроводжують основний текст оригіналу і перекладу. По-перше, значно відрізняється їхня кількість: п'ять коментарів в оригіналі проти двадцяти чотирьох у перекладі. По-друге, авторство приміток теж не співпадає: в оригіналі фіксуємо виключно авторські коментарі, які проте ніяк не експлікуються як повідомлення, створені самим Ю. Харарі. Це слідує із логіки викладу. Певні міркування автор вилучає із цілісного тексту монографії і розташовує внизу сторінки, аби не відволікати від головного плину розвитку викладу. Наприклад, в тексті йдеться про різні типи сімей первісних людей: *The daily life of most humans ran its course within three ancient frames: the nuclear family, the extended family and the local intimate community*. В нижній частині

сторінки відокремлено від масиву цілого тексту із графічною позначкою астериск розташоване повідомлення: *An “intimate community” is a group of people who know one another well and depend on each other for survival* (с.399). Відповідні виноски в перекладеному виданні супроводжуються уточненням (*прим. авт.*).

Окрім авторських приміток українська версія видання містить значну кількість допоміжних повідомлень у вигляді посторінкових виносок, що були додані переважно перекладачем, незначна кількість маркується як примітка редактора. Аналогів в оригінальному виданні, зрозуміло, немає. Причиною появи таких приміток є передбачувана редактором і перекладачем наявність певної лакуни в тезаурусі читача української версії книги. Так, наприклад, фрагмент основного тексту *Маленьке гірське місто під назвою Нумансія, населене корінним народом кельтів, спромоглося скинути із себе римське ярмо*. Редактор вважає за доцільне надати додаткову інформацію (відсутню в оригіналі) стосовно цього міста: *Нумансія (або Нуманція), яку в середині II століття населяло кельтіберійське плем'я, розташована на півночі сучасної Іспанії, у муніципалітеті Гаррай* (с. 242).

В оригіналі твору автор раз-пораз наводить цитати із Біблії, маркуючи адресу цитованого фрагменту, наприклад, *It is easier for a camel to pass through the eye of a needle than for a rich man to enter into the kingdom of God (Mathew 19:24)* (с. 345). В перекладеному тексті відповідний фрагмент представлений наступним чином: *Ще вам кажу: верблюдові легше пройти через голцино вушко, ніж багатому в Боже Царство ввійти*. Посторінкова виноска від перекладача, що стосується атрибуції цитованого фрагменту, містить більш розлогу інформацію: *Євангеліє від Матвія, 19:24. Цит. за Біблія. Новий Заповіт / пер. Івана Огієнка. — <http://www/my-bible.info/biblio/ukrainskaya-bibliya/evangelie-of-matfeja.html#g19>* (с. 390). За таким самим алгоритмом представлені решта біблійних цитат.

Орієнтація на гіпотетичного українського читача спонукає перекладача пропонувати йому додаткові дані про цитовані або згадані літературні твори з огляду на українське культурологічне тло. Так, на сторінці 436 Харарі пише *In Aldous Huxley's dystopian novel “Brave New World”, published in 1932... happiness is the supreme value...* Посилань на першоджерело ніяких немає. Перекладач пропонує українському читачеві наступну інформацію: *В антиутопічному романі Олдоса Гакслі «Який чудовий світ новий», опублікованому 1932 року... щастя — це най-*

вища цінність..., а в примітці додає: *В українському перекладі Віктора Морозова книга вийшла друком 2021 року у видавництві «БукШеф» (с. 492).*

Окремої згадки заслуговують примітки перекладача, які по суті є коментарями до основного тексту, запропонованими з огляду на часовий проміжок, що відділяє публікацію оригіналу (2011) і його українського перекладу (2023). Наприклад на с.352 Харарі пише: *Everybody is terrified that the current economic crisis may stop the growth of the economy.* Відповідний текстовий фрагмент перекладеного тексту має наступний вигляд: *Усі панічно бояться того, що нинішня економічна криза може зупинити зростання економіки. У виносці читаємо: Слід нагадати, що книга писалась у 2010–2011 роках, коли світова економічна криза ще давалась взнаки (с. 398).*

З часу виходу з друку оригіналу книги Харарі до моменту появи її україномовної версії пройшли роки, і певні дані, які наводить автор, отримали нову інтерпретацію. Перекладач, виходячи за межі суто перекладацької діяльності, перебирає на себе повноваження коментатора. Так, наприклад, Харарі пише про археологічні розкопки, які виявили захоронення двох осіб: *(The tomb) contained two skeletons, buried head to head. One belonged to a boy aged about twelve or thirteen, and the other to a girl of about nine or ten (с.63).* В тексті перекладу відповідний фрагмент коментується наступним чином: *За уточненими даними, обидва скелети належали хлопчикам. Це було встановлено зовсім нещодавно, вже після публікації цієї книги. Див.: Sikora M. et al. Ancient genomes show social and reproductive behaviour of early Upper Paleolithic foragers, Science 10/1126/science.aao1807 (2017) (с. 83).*

Аналогічну просвітницьку мету вбачаємо у комунікативній діяльності перекладача-коментатора, коли він пропонує наступний переклад і виноску до текстової фрази *Today the earth's continents are home to about 7 billion Sapiens (с. 392).* *Нині континенти Землі є домівкою для майже 7 мільярдів саниєнс, цей фрагмент передує виносці в кінці сторінки: За даними німецького фонду «Населення Землі», на 1 липня 2020 року населення нашої планети досягло чисельності 7,8 млрд осіб [Публікація LB. UA] (с.443).* На підтвердження достовірності даних наведена також електронна адреса першоджерела.

Співставний аналіз двох видань монографії (оригінальної і перекладеної версій) свідчить, що перекладач активно перебирає на себе функцію коментатора, намагаючись повідомити читачеві додаткові

історичні відомості, про які автор нічого не пише. Так, наприклад, на с. 116 Харарі говорить про міста на Близькому Сході: *During the fifth and fourth millennia BC, cities with tens of thousands of inhabitants sprouted in the Fertile Crescent*. В перекладеній версії відповідний фрагмент виглядає наступним чином: *Протягом п'ятого і четвертого тисячоліть до н. е. міста з десятками тисяч мешканців були розсіяні по всьому Родючому півмісяцю*, внизу сторінки розміщено виноску: *«Колиска цивілізації» — територія на Близькому Сході, де найактивніше розвивалось людство у Х–ІІІ тисячоліттях до н. е. Нині на цій території розташовані Ірак, Сирія, Ліван, Ізраїль, Палестина, Йорданія, Єгипет, а також Північно-Східна Туреччина і захід Ірану. — Прим. перекл. (с.139)*. Як бачимо, читачу перекладеної версії пропонується доволі великий обсяг додаткової історичної інформації, яка з'являється у перекладеному мегатексті поза волею автора тексту-еталону. Словник книгознавчих термінів називає подібні коментарі реальними коментарями і пояснює, що вони — «це своєрідні довідки про реалії минулого. Такі коментарі можуть писатися про особу, подію, предмети чи явища. Ці знання допомагають реципієнту зрозуміти і відчувати ту епоху, про яку читає, завдяки майстерності автора. При написанні коментаря видавництво повинно зважати на тезаурус читача» (Словник).

Аналогічні дії перекладача (а по суті коментатора) фіксуємо і в інших випадках. Наприклад, автор розповідає про діяльність перського царя Кіра Великого, який дозволив євреям-вигнанцям у Вавілоні повернутись до батьківщини Юдеї й відбудувати свій Храм. Цими відомостями обмежується Харарі, але перекладач до них додає наступну історичну довідку, що міститься у виносці: *Цар Соломон у 957–950 роках до н. е. збудував Храм, який зруйнував Навуходоносор у 586 р. до н. е. Відбудований завдяки розпорядженню Кіра Великого у V ст. до н. е. — Прим. перекл. (с.251)*.

Тут доречно навести узагальнююче зауваження І. Шевченко про функціоналізм сучасної наукової парадигми в лінгвістиці: «Функціональний постулат трактує мову як інструмент, засіб, механізм для досягнення певних цілей, реалізації певних інтенцій мовця... Інтерпретаціоналізм переносить фокус дослідницького інтересу з мови на учасників і ситуацію соціальної взаємодії, його сутність полягає в одержанні вивідного знання» (курсив наш. — І. К.) (Шевченко, 2005:14). На наше переконання, наведені примітки-коментарі спонукають читача перекладеного тексту до отримання саме такого додаткового ви-

відного знання, що за обсягом перевищує обсяг знання у відповідному фрагменті тексту-оригіналу, позбавленого цього коментаря.

Наші спостереження над особливостями такого компонента мегатексту як примітки можна підсумувати наступним чином. Комунікативний ланцюжок адресант (автор твору) — повідомлення (текст монографії) — адресат (читач оригіналу) підлягає певній трансформації. До наведеного ланцюжка додається проміжна фігура такого комуніканта як перекладач: адресант (автор твору) — повідомлення (текст монографії) — *перекладач* — повідомлення (перекладений текст монографії) — адресат (читач перекладеного тексту). Зазвичай перекладений текст за замовчуванням сприймається як еквівалент оригінального тексту. Водночас розглядаючи у цілому *мегатекстову* структуру оригіналу і перекладу монографії, бачимо, що еквівалентність цих двох комунікативних одиниць опиняється під сумнівом. Перекладена версія виявляється більш інформативно насиченою, ніж та, що була створена самим автором.

Ще одним виміром аналізу текстової парадигми *оригінал* — *перекладений текст* є порівняння архітектонічної будови обох текстів. Отримані нами результати свідчать, що цей параметр є найбільш стабільним, проте в ході аналізу були виявлені і деякі розбіжності, що мають певні комунікативні наслідки. Передусім звернімося до заголовку науково-популярного видання Ю. Харарі. В оригіналі книга має назву *Sapiens. A Brief History of Humankind*. В перекладеному варіанті назва дещо інакша: *Sapiens. Людина розумна. Коротка історія людства*. Як бачимо, українська назва містить доданий переклад латинського слова *Sapiens* — *Людина розумна*. Тобто перекладач передбачає наявність лакуни в тезаурусі україномовного читача і пропонує підказку: що саме означає латинське *sapiens*. Інакше кажучи, перекладач дотримується тенденції просвітницької місії в своїй комунікативній діяльності.

У цілому архітектоніка обох варіантів основного тексту ідентична за виключенням засобів маркування окремих складових частин. Текст монографії складається із 4 частин, маркованих цифрово і заголовочно, наприклад, *Part One. The Cognitive Revolution — Частина перша. Когнітивна революція*. Частини своєю чергою вміщують загалом 20 розділів. Тут маркування трохи різниться: наприклад, *1. Animal of No Significance — Розділ перший. Нічим не визначена тварина*. У перекладі з'являється експлікація архітектонічного статусу відповідного тексто-

вого фрагменту *розділ*. Подальше архітектонічне членування призводить до появи 89 підрозділів в межах розділів. Їх може бути від 3 до 8 всередині одного розділу. Вони в обох текстах маркуються заголовком, наприклад, *Skeletons in the Closet* — *Скелети в шафі*. Тут доречно нагадати тезу В. Кухаренко про роль проміжних заголовків, «які даються розділам або частинам одного твору і актуалізують категорію членування тексту. Проміжні заголовки полегшують читацьке сприйняття, виділяють підтеми, підкреслюють, висувають важливість композиційно-архітектонічного членування тексту» (Кухаренко, 2004: 96).

Найдрібніші одиниці архітектонічної будови тексту — це відбивки. Англомовна версія монографії маркує кожен відбивку пробільним рядком. Українська версія є більш експліцитною у цьому плані. Тут фіксуємо маркування пробільним рядком і потрійним астериском ***. Таке маркування (загалом їх налічується 49) є значно наочнішим, членування текстового масиву стає більш помітним, можна сказати, більш агресивним у своїй місії скерування читацької уваги до розподілу викладеного матеріалу на відокремлені інформаційні частини.

Останній параметр, за яким варто порівняти текст-еталон і перекладений текст-трансформ, це використання різних кодів, а саме вербального та піктографічного кодів. Треба відзначити широке використання піктографічних повідомлень в монографії Ю. Харарі. Сюди входять фото і малюнки (48 одиниць), діаграми (9 одиниць), таблиці (4) і мапи (7). Останні три типи повідомлень відтворюються у перекладеному тексті без змін. Водночас такий вид піктографічних повідомлень як фото і малюнки зазнають значної трансформації. По-перше, їх кількість у перекладеній версії майже вдвічі менша ніж в оригіналі (48 в оригіналі і 28 в перекладі). По-друге, в деяких випадках спостерігаємо використання неідентичних повідомлень: предмет зображення один і той самий, але фотографія інакша (іншого масштабу або з іншого ракурсу). Припускаємо, що такі трансформації ініційовані редактором перекладеної версії твору на власний розсуд, вони ніяким чином не пояснюються, прослідкувати якусь логіку у відборі вилучених ілюстрацій нам не вдалося. Констатуємо загальне послаблення наочності викладеного матеріалу у трансформованій версії тексту-еталону.

Висновки. Підсумовуючи виконаний співставний аналіз тексту-еталону і його комунікативного трансформу (оригіналу і українсько-го перекладу науково-просвітницької монографії Ю. Харарі *Sapiens. A*

Brief History of Humankind — Sapiens. Людина розумна. Коротка історія людства), констатуємо близькість, але не ідентичність цих комунікативних утворень. Причина неспівпадіння полягає у включенні в комунікативний ланцюжок адресант — повідомлення — адресат додаткових комунікантів: редактора і перекладача. Їхня діяльність зокрема спричиняє структурні зміни в перекладеній версії мегатексту, внаслідок чого змінюється інформаційний потенціал перекладеної версії. Загальна тенденція таких змін полягає у збільшенні цього потенціалу за рахунок надання додаткових відомостей до того, про що йдеться в оригіналі. Водночас зменшується наочність викладеного матеріалу і змінюються можливості комунікативних дій адресата із пошуку джерел додаткової інформації (вихідні дані цитованих матеріалів), а також обмежуються дії по ефективній обробці отриманої фактуальної інформації через використання предметного покажчика. Трансформація заголовку української версії видання (додавання українського перекладу латинського слова *Sapiens. Людина розумна*) імплікує дещо інакший, ніж в оригіналі, образ читача, менш осяжний обсяг тезаурусу, що ним володіє український адресат. На завершення вивчення комунікативної парадигми літературного твору пересвідчуємось в близькості, проте не ідентичності тексту-еталону та його комунікативного трансформу.

Список літератури

Колегаєва И. М. Коммуникативная парадигма литературного произведения (культурологический аспект) *Науковий вісник кафедри Юнеско Київського державного лінгвістичного університету*. Linguarum VIII UNESCO. Kyiv, 2000. Vol. 3–B. С. 547–553.

Колегаєва І. М. Мегатекст як вияв комунікативної гетерогенності цілого завершеного тексту. *Мовознавство*. 1996. № 1. С. 25–30.

Колегаєва І. М. Мегатекстова структурованість прози Оксани Забужко. *Одеська лінгвістична школа: координати сучасних пошуків* / кол. авторів ; за заг. ред. Ковалевської Т. Ю. Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2014. С. 248–259.

Колегаєва І. М. Текст і мегатекст як члени єдиної комунікативної родини. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи* / НАН України, Центр наукових досліджень і викладання іноземних мов ; редкол: А. Д. Белова (голов. ред.) та ін. К., 2012. С. 170–178.

Кухаренко В. А. Інтерпретація тексту. Вінниця : Нова книга, 2004. 272 с.

Солощук Л. В. Невербальні складові англословного дискурсу. *Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен* : монографія / колектив авт. під заг. ред. Шевченко І. С. Харків : Константа, 2005. С. 145–180.

Шевченко І. С. Когнітивно-комунікативна парадигма і аналіз дискурсу. *Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен* : монографія / колектив авт. під заг. ред. Шевченко І. С. Харків : Константа, 2005. С. 9–20.

Kolegaeva I. M. Megatext in academic and artistic communication. *Vectors of the development of philological sciences at the modern stage: collective monograph* / N. I. Andreichuk, O. A. Babelyuk, V. D. Bialyk, M. Yu. Ivanchenko, etc. Lviv ; Toruń : Liha-Pres, 2019. P. 76–94. DOI <https://doi.org/10.36059/978–966–397–124–7/76–94>.

Словник книгознавчих термінів. К. : Арата, 2003. 160 с.

Harari Y. N. Sapiens. A Brief History of Humankind. Penguin Random House UK, 2011. 498 p.

Харарі Ю. Н. Sapiens. Людина розумна. Коротка історія людства / пер. з англ. О. Дем'янчука. 5-те вид. Київ : Форс Україна, 2023. 544 с.

References

Kolegaeva I. M. (2000). Kommunikatyvnaia paradyhma lyteraturnoho proyvezdenyia (kulturolohycheskyi aspekt) Naukovyi visnyk kafedry Yunesko Kyivskoho derzhavnoho lnhvistychnoho universytetu. *Linguapax VIII UNESCO*. Kyiv. Vol. 3–B. 547–553.

Kolegaeva I. M. (1996). Mehatekst yak vyjav komunikatyvnoi heterohennosti tsiloho zavershenoho tekstu. *Movoznavstvo*. № 1. 25–30.

Kolegaeva I. M. (2014). Mehatekstova strukturovanist prozy Oksany Zabuzhko. *Odeska lnhvistychna shkola: koordynaty suchasnykh poshukiv: kolekt.monohr. / kol.avtoriv; za zah.red.Kovalevskoi T. Y.* — Odesa: vydavets Bukaiev Vadym Viktorovych, 248–259.

Kolegaeva I. M. (2012). Tekst i mehatekst yak chleny yedynoi komunikatyvnoi rody. *Lnhvistyka XXI stolittia: novi doslidzhennia i perspektyvy / NAN Ukrainy, Tsentr naukovykh doslidzhen i vykladannia inozemnykh mov; redkol: A. D. Belova (holov, red.) ta in. K., 170–178.*

Kukhareno V. A. (2004). Interpretatsiia tekstu. *Vinnytsia, NOVA KNYHA*, 272.

Soloshchuk L. V.(2005). Neverbalni skladovi anhlomovnoho dyskursu. *Dyskurs yak kohnityvno-komunikatyvnyi fenomen. Monohrafiia./ kolektyv avt. pid zah. red. Shevchenko I. S.* — Kharkiv: Konstanta, 145–180.

Shevchenko I. S. (2005). Kohnityvno-komunikatyvna paradyhma i analiz dyskursu. *Dyskurs yak kohnityvno-komunikatyvnyi fenomen. Monohrafiia./ kolektyv avt. pid zah. red. Shevchenko I. S.* — Kharkiv: Konstanta, 9–20.

Kolegaeva I. M. (2019). Megatext in academic and artistic communication. *Vectors of the development of philological sciences at the modern stage: collective monograph* / N. I. Andreichuk, O. A. Babelyuk, V. D. Bialyk, M. Y. Ivanchenko, etc. Lviv-Toruń : Liha-Pres, 76–94 DOI <https://doi.org/10.36059/978–966–397–124–7/76–94>.

Slovyk knyhoznavchykh terminiv.(2003). K.: Vyd.: Arata, 160.

Harari Y. N. (2011). Sapiens. A Brief History of Humankind. Penguin Random House UK, 498.

Kharari Y. N. (2023). Sapiens. Liudyna rozumna. Korotka istoriia liudstva; per. z anhl. O. Dem'ianchuka; 5-te vyd. Kyiv: Fors Ukraina, 544.

Стаття надійшла до редакції 10.12.2023 року